
ЕВФЕМІЗМИ В МЕДІАТЕКСТІ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Кухарчук І. О., Семеха М. В.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-704-8-38>

ВСТУП

У період російсько-української війни мовна комунікація в Україні зазнала суттєвих трансформацій, адже слово стало не лише засобом інформування, а й дієвим механізмом психологічної підтримки, мобілізації та консолідації суспільства. У ситуаціях небезпеки й емоційної напруги мовлення виконує функцію захисного бар'єра: допомагає пом'якшувати психологічні травми, дистанціюватися від жаклих реалій та зберігати внутрішню рівновагу. З огляду на це особливої ваги набуває дослідження евфемізмів – мовних одиниць, які дають можливість коректніше подати чутливу інформацію, змінювати, пом'якшувати або приховувати прямі номінації подій, воєнних дій і їх наслідків. Евфемізми є інструментом етичного мовлення, способом регуляції суспільних емоцій і засобом формування картини світу в умовах війни. Використання пом'якшених номінацій щодо людських втрат, дій ворога, бойових операцій чи гуманітарних криз допомагає вибудовувати особливий тип медійної комунікації, спрямований на підтримку стійкості населення та збереження інформаційної безпеки. В умовах війни такі мовні конструкції є інструментом формування суспільної свідомості, адже за допомогою заміни лексем відбувається регулювання емоційного тону повідомлення, вплив на сприйняття подій, створення ефекту дистанціювання від реалій війни.

У такому контексті дослідження евфемізмів у медіатекстах воєнного часу набуває особливого наукового та суспільного значення. Воно дає змогу простежити, як змінюється мовна картина світу в умовах війни, які механізми використовують журналісти та комунікатори для етичного інформування, а також яким чином мовні засоби впливають на емоції та почуття громадян. Для України як постраждалої від воєнної та інформаційної агресії країни аналіз евфемізмів у сучасному українському медіапросторі є не лише актуальним, а й необхідним для розуміння мовних процесів, що відбуваються в період російсько-української війни. Проблема

вивчення евфемізмів має вагоме значення також із метою інформаційної безпеки, комунікативної культури й медіаграмотності громадян.

Явище евфемізації привертало увагу багатьох дослідників. Зокрема, З. Дубинець здійснила ґрунтовний аналіз евфемізмів в українській мові на матеріалі преси. Ю. Полтавець охарактеризувала основні підходи до вивчення евфемізмів у лінгвістиці. Н. Баґрійчук дослідила евфемізми як засіб вираження інтертекстуальності в художньому тексті. В. Великорода описала семантичні й функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові.

Евфемізми неодноразово ставали предметом дослідження українських учених у зв'язку з подіями російсько-української війни. Новітні тенденції вживання евфемізмів в умовах війни висвітлено в дослідженнях Л. Довбні, Т. Товкайло, О. Харченко, О. Тараненко, С. Фіялки та ін., проте наукові праці охоплюють певні аспекти (метафоричні форми, неологізми, словотворення евфемізмів) і потребують подальшого ґрунтовного вивчення, що й зумовило вибір теми наукової розвідки.

1. Специфіка евфемізмів як мовного явища

Із часів стародавніх греків термін «евфемізм» використовується для позначення стилістичного тропа, що виконує роль словесного пом'якшення. Риторичний та стилістичний термін «евфемізм» (грец. *eo* – «красиво» і *phemo* – «говорю») уведений в обіг на початку 80-х років XVI ст. англійським письменником Джорджем Блаунтом.

Евфемія тісно пов'язана з проблемою табу, оскільки евфемізмами насамперед замінюють табуйовані назви. Забобони, страх духів, заклинань, магічного впливу слова, прямого найменування спричинили заборони на певні слова. Отже, явище табу тісно пов'язане з магічною функцією мови, тобто з вірою у можливість слова впливати на навколишній світ.

Із розвитком суспільства змінюється сприйняття людиною світу, а водночас і природи заборон: промовляння деяких слів та виразів зумовлене не страхом перед невідомими силами й релігійними віруваннями, а низкою соціальних і психологічних чинників, що є наслідком негативного ставлення до явищ з боку суспільства. Так виникає евфемізм у сучасному розумінні.

У сучасній лінгвістичній літературі існує значна кількість визначень цього поняття. Одне з найпоширеніших свідчить, що евфемізм – це «слово або вираз, яким замінюють у мові грубе, непристойне, з неприємним емоційним забарвленням слово»¹. В Енциклопедії сучасної України

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. С. 225.

окреслено основне призначення евфемізмів, які вживають для «непрямого, прихованого, пом'якшеного чи ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій замість їх прямої назви, вже наявної при перейменуванні або логічно найбільш умотивованої при первинному найменуванні»².

Український лінгвіст Ф. Бацевич розглядає евфемізми як «емоційно нейтральні слова або вирази, що вживаються замість синонімічних їм слів або виразів, які видаються мовцеві непристойними, грубими або нетактовими»³.

Варто зазначити, що всі наведені вище визначення евфемізму мало чим відрізняються один від одного. Ми вважаємо, що їх можна об'єднати під дефініцією, запропонованою в енциклопедії «Українська мова», якої ми будемо дотримуватися в нашому дослідженні. Отже, евфемізми – це «слово або вислів, троп, що вживається для прихованого з окремих причин, пом'якшеного, ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій, заміни прямої їх назви»⁴.

Евфемізму протиставляється *дисфемізм*, що полягає «в заміні звичайної, нейтральної назви грубим, вульгарним словом або висловом з метою приниження об'єкта її позначення, для емоційного підсилення та увиразнення висловлення...»⁵. На відміну від евфемізмів, які покликані пом'якшити сприйняття інформації, дисфемізми, навпаки, загострюють зміст, надають висловленню різкої, зневажливої або іронічно-агресивної тональності.

У сучасній лінгвістиці не цілком визначено співвідношення евфемізмів і тропів, евфемії та синонімії. Уважаємо, що тропами евфемізми можна вважати в їх широкому значенні. Відмінність евфемізмів від тропів полягає у їхніх функціях. На цьому наголошує Ю. Полтавець, зазначаючи, що тропи сприяють виразності мовлення, надаючи йому емоційно-експресивного забарвлення. Евфемізми ж виконують соціальні функції, зокрема забезпечують комфортне спілкування, дотримання етичних норм – коректності та ввічливості»⁶.

² Енциклопедія сучасної України / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18587>.

³ Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. С. 324.

⁴ Українська мова : енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. С. 168.

⁵ Українська мова : енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. С. 143.

⁶ Полтавець Ю. Основні підходи до вивчення евфемізмів і дисфемізмів. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2012. Вип. 24. С. 231.

Щодо співвідношення понять *евфемізми* – *синоніми*, то в широкому розумінні евфемізми подібні до синонімів, є компонентами синонімічного ряду. Синоніми й евфемізми – це ономазіологічні явища, які використовує мовець, хоча, як зауважує М. Булах, «для останніх необхідною є умова адекватного розуміння заміників або його конкретного використання з боку слухача»⁷, на відміну від нейтральних синонімів, що не вимагають спеціального пояснення.

Близьким поняттям до евфемізмів є *перифрази*, які теж належать до непрямих мовних засобів, однак їхнє функціональне призначення та семантична природа істотно різняться. Евфемізм передусім виконує пом'якшувальну та замінювальну функції: мовець його використовує тоді, коли необхідно уникнути прямих, грубих, соціально небажаних або табуйованих висловлень. На відміну від евфемізмів, перифрази мають описовий і стилістично-образний характер. Їхня мета – створити розгорнуту характеристику предмета чи явища, надати «предметові, явищу чи дії певну емоційну оцінку»⁸, додаткової експресії. Перифрази не обов'язково мають позитивне значення; інколи вони можуть бути нейтральними, художньо-метафоричними або навіть іронічними. Структурно перифраз здебільшого є ширшим, ніж евфемізм, адже є описовим зворотом, який розкриває одну чи кілька ознак позначуваного об'єкта.

Здійснивши аналіз праць дослідників, З. Дубинець визначає обов'язкові характеристики евфемізмів, серед яких виокремлює такі: позначення негативного (небажаного) денотата; семантична невизначеність (редукція); формальний характер покращення денотата⁹.

Учені виділяють різні функції евфемізмів. Наприклад, О. Тараненко наголошує на магічно-забобонній, криптологічно-маскувальній, жартівливо-іронічній, політично-ідеологічній, пом'якшувально-меліоративній¹⁰. А. Галайчук вважає, що основною функцією евфемізмів є бажання «приховати, завуалювати пряме значення окремих слів, яке в соціумі вважається непристойним або ж таким, що завдає моральної шкоди оточенню»¹¹. О. Саприкіна окреслює прагматичні причини вживання евфемізмів, зокрема

⁷ Булах М. Евфемізми в медіатексті: функціональний аспект. *Актуальні проблеми української лінгвістики*. 2017. № 33. С. 101.

⁸ Булах М. Евфемізми в медіатексті: функціональний аспект. *Актуальні проблеми української лінгвістики*. 2017. № 33. С. 107.

⁹ Дубинець З. В. Евфемізми в українській мові (на матеріалі преси) : дис.... канд. філол. наук ; 10.02.01 – українська мова. Ялта, 2011. С. 33.

¹⁰ Українська мова : енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. С. 168–169.

¹¹ Галайчук А. Ю. Соціальні та побутові евфемізми в оригіналі та у перекладі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2012. Вип. 25. С. 22.

з метою продемонструвати ввічливість, характеристику табування; рівень впливу на реципієнта; засекречену діяльність»¹². В. Великорода виокремлює вуалітивну, кооперуючу, превентивну, риторичну, елевативну конспіративну, дистортивну, дистортивну, дистортивну функції евфемізмів¹³.

Отже, евфемізми – це не лише лінгвістичне явище, а й соціальне та психологічне. Соціальні, а саме моральні, релігійні та політичні мотиви лежать в основі евфемії, під впливом яких прямі найменування предметів та явищ викликають негативну оцінку, стають забороненими й замінюються прийнятними позначеннями. Психологічний аспект виявляється в тому, що пряма номінація предмета чи явища викликає негативну емоцію (страх, сором, незручність, відразу), яка нейтралізується шляхом уживання евфемізмів. Семантичні параметри лексичної заміни залежать від мовної стратегії висловлювання. На відміну від семантики замовчування, для евфемізму є обов'язковим позначення негативного поняття. Зазвичай евфемізуються найменування явищ, про які прямо говорити незручно чи соромно, оскільки вони є чимось соціально неприйнятним. Евфемізм також об'єктивує категорію ввічливості, яка регулює дотримання норм пристойності.

2. Поняття медіатексту в сучасній лінгвістиці

Стрімкий розвиток нових інформаційно-комунікаційних технологій спричинив зближення та злиття традиційних ЗМІ (друковані видання, матеріали теле- та радіокомпаній та ін.) із мережевими (електронні газети та журнали, інфоportали, інтерактивні ЗМІ та ін.), що сформувало єдиний глобальний інформаційний простір – своєрідне віртуальне середовище як сукупність медіапотоків. Глобалізація світового інформаційного простору зробила вагомий вплив на функціонування та поширення слова.

З огляду на це потребує наукового осмислення поняття «медіатекст». Цей термін з'явився в англомовній науковій літературі наприкінці ХХ ст. і швидко узвичаївся як у міжнародних, так і у вітчизняних академічних колах. Е. Бенвеніст, А. Белл, Т. А. ван Дейк, В. Дресслер, К. Пайк, Р. Фаулер, Ч. Фриз, З. Харрис та ін. розглядали тексти ЗМІ в різних аспектах: теорії дискурсу, контент-аналізу, когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики, семіотики, психолінгвістики. Накопичені знання оформилися в самостійний науковий напрям – медіалінгвістику.

¹² Саприкіна О. Роль та місце евфемізмів у системі номінативних засобів англійської мови. *Нова педагогічна думка*. 2017. № 2. С. 50.

¹³ Великорода В. Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук ; 10.02.04 – германські мови. Львів, 2008. С. 8–9.

Серед вітчизняних дослідників значний внесок у становлення та розвиток теорії медіатексту як базової категорії медіалінгвістики, системного підходу до вивчення мови ЗМІ, механізмів впливу медіамови на масову аудиторію зробили Д. Баранник, І. Ковалик, І. Кочан, Л. Мацько, М. Плющ, К. Серажим, Д. Сизонов, Л. Шевченко та ін.

З метою аналізу поняття «медіатекст» необхідно з'ясувати дефініцію «текст». У класичній лінгвістиці текст (лат. *textum* – «тканина, зв'язок, побудова») визначено як «повідомлення, яке складається з кількох (чи багатьох) речень, характеризується змістовою і структурною завершеністю і певним відношенням автора до змісту висловлення»¹⁴. І. Ковалик, Л. Мацько, М. Плющ характеризують текст як «писемний або усний мовленнєвий потік, що являє собою послідовність звукових, графемних елементів у синтаксичних структурах (реченнях), які виражають комплекс пов'язаних між собою думок (суджень). Текст – це усне висловлення або відтворений на письмі «свідомо організований результат мовотворчого процесу»¹⁵. Отже, текст – це складна, організована структура, одиниця мовлення, що характеризується зв'язністю і завершеністю.

Медіатекст – це узагальнене поняття для текстів масової комунікації. Багато вчених вважають, що поняття «медіатекст» ширше за поняття «текст», оскільки воно виходить за межі вербальної знакової системи (Д. Сизонов, Л. Шевченко та ін.). Медіатекст – це «поліфункціональна гетерогенна смислова система, яка є продуктом вербалізації когнітивної діяльності індивіда й об'єктом і результатом цілеспрямованого конструювання смислів відповідно до прагматичної орієнтації ЗМІ, складним соціально-мовленнєвим та комунікативним утворенням»¹⁶. Г. Черемхівка зазначає, що медіатекст є «різновидом тексту, розрахованого на масову аудиторію, що характеризується поєднанням вербальних і медійних одиниць, має прагматичну спрямованість»¹⁷.

Медіатекст висвітлює основні події сучасності. Він не лише інформує про явища навколишньої дійсності, а й пояснює їх крізь призму прагматичної мети. Для публікацій добирають такі новини, що мають потенціал впливати на аудиторію: формувати суспільні настрої, спрямовувати громадську думку, викликати суспільний резонанс й навіть

¹⁴ Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. С. 303.

¹⁵ Методика проведення лінгвістичного аналізу тексту / І. І. Ковалик, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ. Київ, 1984. С. 7.

¹⁶ Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика: словник термінів і понять. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. С. 101–102.

¹⁷ Черемхівка Г. С. Тропи і фігури у медіатекстах початку XXI ст.: дис. ... канд.. філол. наук : 10.02.01. Кривий Ріг, 2015. С. 13.

коригувати систему цінностей¹⁸. Як зауважує О. Четверікова, медіатекст є «індикатором цінностей, що генеруються тим суспільством і культурою, в рамках яких його було створено»¹⁹.

Дослідники виділяють такі найбільш репрезентативні жанри медіадискурсу: нарис, новинне повідомлення, огляд, оголошення, опис, оповідь, інтерв'ю, коментар, редакційна стаття, портретний обрис, проблемно-тематична стаття, світська хроніка, репортаж та ін.

Учені Я. Шебештян, Г. Шаповалова зазначають, що ознаки медіатексту необхідно розглядати щодо обов'язковості / необов'язковості. До універсальних віднесено *когерентність, когезію, членованість, лінійність, викинченість, інтегрованість*; серед факультативних виокремлено *модальність, інтерсуб'єктивність* та ін.²⁰.

Л. Шевченко акцентує на таких характеристиках медіатексту: масовість; інтегративність, або полікодовість; відкритість щодо тематичної наповненості; інтертекстуальність, зреалізована у вербальних формах; гіпертекстуальність; когерентність як смислова домінанта медіатексту; когезійність та ін.²¹.

О. Четверікова наголошує на основних інформаційно-структурних якостях медіатексту: зв'язність і цілісність, логічність викладу, точність висловів, ясність, зрозумілість і певна доступність. Однією з рис медійного тексту, на думку дослідниці, є «його здатність маніпулювати свідомістю адресата за допомогою певних лінгвістичних засобів, до яких ми можемо віднести вживання оцінних висловлювань, повторів, метафор, образних порівнянь, паремій»²².

Узагальнивши наукові дослідження науковців різних галузей знань, Н. Бондаренко виокремила такі основні ознаки медіатексту: багатовимірність, поєднання різних семіотичних кодів у єдиному смисловому просторі тексту, інтеграційність, динамічність, діалогічність, лінійність / нелінійність, що передбачає поділ медіатексту на власне текст та гіпертекст; особливий характер інформації – її вторинність, одноразовість, швидкоплинність; інтертекстуальність, медійність,

¹⁸ Черемхівка Г. Є. Тропи і фігури у медіатекстах початку XXI ст. : дис. ... канд.. філол. наук : 10.02.01. Кривий Ріг, 2015. С. 26–28.

¹⁹ Четверікова О. Особливості дослідження медіатексту в лінгвістичних розвідках. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 22 (2). С. 80.

²⁰ Шебештян Я., Шаповалова Г. Медіатекст: природа, компоненти, стилістика : навчально-методичний посібник. Ужгород, 2024. С. 25–26. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/86915>.

²¹ Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика: словник термінів і понять. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. С. 44.

²² Четверікова О. Особливості дослідження медіатексту в лінгвістичних розвідках. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 22 (2). С. 83.

поліфункційність, специфічність мови, зумовлена адресованістю масовій аудиторії; емотивність, рефлексійність, оцінність, масовий характер аудиторії, особливий характер зворотного зв'язку²³.

На відміну від традиційного розуміння тексту, медійний текст у сфері масової комунікації має багатовимірний характер шляхом взаємодії вербального складника з медійними характеристиками ЗМІ. Поняття «медіатекст» значно ширше за звичайний текст, оскільки охоплює не лише мовний матеріал, а й голосові характеристики, різноманітні звукові ефекти, образи й візуальні компоненти, формуючи єдину послідовність знаків різних семіотичних систем – мовної, графічної та аудіовізуальної.

Отже, медіатекст – це повідомлення, презентоване в будь-якому вигляді та жанрі медіа і призначене для одночасного зорового та слухового сприйняття аудиторією. Це новий комунікаційний продукт, особливістю якого є те, що він може бути введений у різні медійні структури вербального, візуального, звукового, мультимедійного аспектів, що передбачає цілісність його сприйняття, більш глибоке проникнення у його зміст.

3. Структурно-семантична та функціональна характеристика евфемізмів у медіа періоду російсько-української війни

Проаналізувавши медіатексти, ми виокремили мовні одиниці, що належать до таких тематичних груп: воєнні дії, операції та тактики їх ведення; смерть; учасники війни; державні або умовні територіально-адміністративні утворення; різні види озброєння, військової техніки; зона воєнних дій.

Першу тематичну групу становлять евфемізми для позначення воєнних дій, операцій і тактик їх ведення, що покликані замінити прямі, різко експресивні назви бою, наступу, відступу, знищення живої сили й техніки.

У медіатекстах замість прямих номінацій активних бойових дій уживають нейтральні або знеособлені формулювання на кшталт **вогневий контакт, пряме зіткнення, ракетний удар, лобові штурми**. Такі одиниці завуальовують реальний драматизм війни: «...**лобові штурми** у Вовчанську тривають вже понад рік...». Словосполучення **ефективні контрдії, пошуково-ударні дії, застосовувати далекобійні сили, зосереджує свій вогневий вплив, утримувати під вогневим контролем** презентують війну як чітко спланований і раціонально організований процес: «На

²³ Бондаренко Н. Медіатекст як ресурс осучаснення й збагачення змісту підручника української мови. *Проблеми сучасного підручника*. 2021. Вип. 27. С. 19.

Донеччині *“Фенікс” утримує під вогневим контролем спроби противника просуватися та облаштовувати інженерну інфраструктуру*».

Окремий пласт становлять евфемізми, що маскують знищення техніки. У медіатекстах замість слів знищити, розбомбити з’являються формули *знешкодити, нейтралізувати, ліквідувати, відправити на металообрухт, зануляти, накрити з арти, просмажити ворожу групу*. Наприклад: *«Після прольоту нашої ракети їхній танк відправили на металообрухт»*.

Значна кількість евфемізмів позначає наступальні й оборонні маневри. Такі формулювання, як *просунутися, взяти в клешні, втрачати позиції, втрачати контроль, залишити позицію, перегрупуватися, змістити лінію фронту*, дають змогу уникати прямої лексеми відступ або поразка, замінюючи її нейтральними висловлюваннями: *«Тому задля збереження життя військових українські сили залишили позиції біля Новоуспенівського, Нового, Охотничого, Успенівки та Новомиколаївки»*.

Особливо показовими є евфемізми, пов’язані з діями на зайнятих або звільнюваних територіях: *зачистка міста, звільнення території, локалізувати, переоформити ландшафт*, які приховують масштаб руйнувань і людських втрат: *«До зачистки міста продовжують залучатися різні ланки Сил оборони...»*. Водночас у медіамовленні активно функціонують метафоричні, іронічні та жаргонні евфемізми, як-от: *доставка піци, дронопад, дискотека, музичний супровід, прилетів подарунок, працював у ритмі джазу, піти на дієту, хлопок, адуха, блекаут на болотах*, які допомагають дистанціюватися від травматичної реальності війни: *«“Доставка піци приїхала!” – вже за півгодини жартують між собою бійці, які швидко розвантажують НРК та передають посилки в транишею»*.

До другої тематичної групи евфемізмів на позначення смерті належать мовні одиниці, що замінюють прямі, табуйовані або психологічно травматичні номінації смерті та вбивства у воєнному медіадискурсі. Їх використання зумовлене як етичними міркуваннями, так і прагненням пом’якшити сприйняття втрат, знизити емоційне напруження. У медіатекстах смерть військових часто подано через офіційно-статистичні формулювання, що знеособлюють трагедію: *втрати, груз 200, двохсоті, трьохсоті, масові поховання*. Вони нівелюють індивідуальний вимір загибелі людини й зосереджують увагу на кількісних показниках: *«Київ тривалий час не озвучував втрат, заявляючи, що дані будуть розкриті після війни»*.

Поширеними є й евфемізми, що ґрунтуються на метафорі, характерній для традиційного уявлення про смерть: *відійти у засвіти,*

відійти у вічність, обірвалося життя, перестало битися серце, які пом'якшують факт смерті, надаючи йому філософського або навіть піднесеного, героїчного звучання: *«У громадах повідомили, що відійшли у засвіти троє захисників із Волині...»*; *«Життя несподівано обірвалося під час захисту України...»*.

До цієї ж групи належать евфемізми з релігійно-міфологічною символікою, зокрема *Вальгалла, поповнилось ще одним Янголом, повернутися на щиті*. У цих одиницях смерть осмислюється через культурні й сакральні образи, що сприяє героїзації загибелі: *«Ти тримаєш сектор, його «цинкуєш» бо якщо відволікся – ти уже в «Вальгаллі»; Небесне воїнство поповнилось ще одним Ангелом, ним став Коваленко Василь Володимирович»*.

У цій групі зафіксовані також жаргонні й іронічно-знижені евфемізми, особливо щодо втрат ворога: *відправились на концерт Кобзона, відпустка без зворотного квитка, ладакалінізація, мінувати, пустити в утиль, накрити росіян, мочити противника*. Вони знецінюють життя противника, сприяють емоційній дистанції та формують образ смерті як буденної складової війни: *«Наші дрони мінували ще одну групу окупантів на фланзі»*.

До третьої тематичної групи віднесено назви **учасників війни**. У медіатекстах з'явилася значна група евфемізмів і метафоричних назв, якими журналісти й користувачі соцмереж позначають українських захисників. Одним із найпоширеніших позначень є слово **«воїни»**. Воно поєднує повагу, силу та благородний образ, надаючи захисникам героїчного статусу. У ЗМІ його використовують там, де важливо підкреслити мужність і самопожертву: *«Двох **воїнів** російсько-української війни провели в останню путь у Черкасах»; «Це свято на честь **воїнів**, які саме зараз героїчно боронять нашу країну від російських окупантів на землі та в небі...»*. Слово «воїни» звучить значно м'якше й шляхетніше, ніж «бойові одиниці», «військовослужбовці», тобто їх застосування дає змогу говорити про страждання без надмірної травматизації. Схожу функцію виконує слово **«герой»**, коли його використовують замість *«загиблі військові»*: *«Пам'ять про **героїв** живе в серцях нації, і цей день є нагадуванням про їхній подвиг»*.

Поширеним є евфемізм **«наші»**. У новинних сюжетах та соцмережах він створює відчуття близькості між суспільством і військовими. Це слово формує спільність, єдність і родинний зв'язок: **«наші хлопці», «наші захисники»**. Саме цю форму часто використовують у повідомленнях про складні бої або звільнення населених пунктів: *«Щодня **наші** воїни сумлінно тримають свої позиції та професійно виконують бойові завдання»*.

Слова на кшталт «азовці», «привид», «сторожі неба», «морпіхи», «соколи» замінюють нейтральні або болісні слова («військовослужбовці», «силовики», «загиблі») на оцінні, піднесені образи: *«У боях з російськими окупантами українські морпіхи здобули безсмертну славу»; «Привид Києва показав, що чекає кожного російського окупанта»; «Азовці уже стали символом незламності та надлюдської витривалості».*

На позначення ворога в медіа вживають **дисфемізми** – це слова і вирази, що мають зневажливу, принизливу семантику, спрямовану на підкреслення жорстокості, антигуманності й агресивності російської армії: **москалі, колоради, фашисти, свинособаки, карателі, орки, рашисти, кацапи, мародери, гвалтівники, вбивці, русня** тощо. Наприклад: *«Кацапи довго не прожили, уже за 20 хв їх вдалося вбити FPV-дронм, тому помста не забарилася»; «Чи як їх назвати. Просто орки. Це єдине, що стовідсотково їх характеризує...»; «Вбивці вдарили по нашому місту ракетами й шахедами. Пошкоджені будівлі й житлові будинки».* Основна функція наведених слів – емоційно-негативна, яка підсилює оцінку та формує образ агресора. Приміром, в інтернет-дискусіях часто трапляється лексема **«свинособаки»**, що є виявом зневаги, агресії та неповаги до окупантів. Українці використовують її для позначення російських загарбників, об'єднуючи слова «свиня» (уособлення бруду, хамства, грубості) і «собака» (як уособлення холуйства, підлабузництва): *«Я не знаю, я не хочу навіть думати про те, що в голові цих свинособак».*

До четвертої групи віднесені назви **державних або умовних територіально-адміністративних утворень**, що асоціюються з носіями ворожого світогляду чи ідеології: **країна-окупант, ворожа держава, держава-агресор, імперія зла, північний сусід, поребрик** тощо.

У медійному дискурсі назва «російська федерація» часто зазнає заміщення непрямыми номінаціями, що зумовлено прагненням уникнути офіційного називання держави-агресора. У новинах активно функціонують описові політико-ідеологічні заміни: **держава-агресор, країна-окупант, держава-терорист, ворожа держава**. Вони виконують роль евфемистичних перифраз, адже заміщують власну назву держави оцінно маркованими конструкціями, які фокусують увагу не на формальному статусі, а на характері негативних її дій відносно інших країн: *«Країна-окупант позбавляє українських громадян засобів для існування»; «Ворожа держава займається дезінформацією на безпрецедентному рівні».*

Досить поширеними є також знеособлені номінації **північний сусід, східний сусід, сусіди**. Вони мають побутово-нейтральний характер і зводять складний геополітичний суб'єкт до узагальненого просторового позначення. Евфемізація реалізується через зменшення формальної

значущості об'єкта та його символічну «приземленість»: *«Україна – не Росія, а Московія – не Русь: як північний сусід крав нашу історію»*.

У публіцистичних текстах і коментарях трапляються історико-алюзивні заміни *імперія, імперія зла, московія*. Такі номінації дають змогу говорити про російську державу опосередковано, через історичні паралелі. Евфемістичний ефект досягається шляхом перенесення акценту з сучасної політико-правової реальності на ширший історичний контекст: *«Імперія зла: хто навчив росію ненавидіти всіх?»*; *«Московія вперше за 350 років воює без українських вояків, весь світ побачив, що з того вийшло»*.

У масмедіа зафіксовано іронічно-узагальнені заміни типу *та сторона, там, за поребриком*, які усувають пряму номінацію держави, однак залишають її легко впізнаваною для адресата. У таких випадках евфемізм виконує функцію мовного дистанціювання й одночасно маркує ідеологічну позицію мовця: *«Безумовно, зараз за поребриком горить. Ну, вже горить, напевно, не перший день, бо це фактично ляпас Росії»*.

Водночас назви ворожих територій, пов'язаних з агресором, піддаються *дисфемізації*, що відображає ідеологічне протистояння: *недокраїна, Мордор, Лугандон, Раша / Рашка (Росія), динири / дірка (ДНР), Лаптестан* тощо. Лексема *«недокраїна»* утворена шляхом поєднання префікса зі значенням неповноцінності *«недо-»* та іменника *«країна»* на позначення деградації держави з її варварськими, терористичними діями, що не відповідають статусу цивілізованої країни. Лексема поширилась у відповідь на російський наратив про Україну як *«неспроможну державу»*: *«Недокраїна росія прицільно гатить по школах»*. Слово *«Мордор»* походить із синдарину, однієї з ельфійських мов, вигаданих Дж. Толкінім. У перекладі означає *«Чорна земля»* або *«Країна тіні»* – символ зла. У контексті сучасної війни ця лексема описує авторитарну державу-окупанта: *«Мордор» у лісах Київщини: ми досі знаходимо закатованих росіянами*. *«Лугандон»* – поєднання початкових частин слів Луганськ + Донецьк. Використовується для іронічного позначення квазіреспублік – так званих Донецької і Луганської народних республік: *«Терористичні угруповання “ЛуганНР” і “ДонНР” об'єдналися в “ЛуганДон”»*. *«Раша / Рашка»* – це презирливе слово для росії, фонетичне відтворення англ. *Russia*. Зменшувально-зневажливе *«рашка»* з'явилося як реакція на шовіністичну політику рф. Дисфемізм асоціюється з агресивною зовнішньою політикою – підкорити й знищити всіх навколо себе: *«Якщо тут буде рашка, то служити все одно доведеться, але вже в російській армії»*; *«Гіркін громадянин України? Чи нагадати як рашка напала на чечню?»*. У медіа назва *«Лаптестан»* використовується як дисфемістична номінація росії. Слово походить від асоціації з лаптями – дешевим

традиційним взуттям, що символізує бідність, архаїчність і невисокий рівень розвитку, а компонент «-стан» надає йому формальної державної конотації, що підкреслює комічну паралель із назвами країн. Ця лексема знецінює державу, її політичну систему та військову спроможність: *«Лантєстан розширив персональні санкції проти України»*.

Поширенням є використання територіальних позначень, зокрема дисфемізмів *болота, за болотами, болотна імперія*. Назва держави не вживається безпосередньо, натомість формується її образ: *«Болотна імперія* домагатиметься змін до мирного плану, який сьогодні озвучив Зеленський».

У п'ятій групі представлено назви **різних видів озброєння, військової техніки**: *бляшанка, бойовий сокіл, буханка, кейсевак, кікімори, крила, муха, плутанка, повітряний щит, пташки, сплячі дрони, сталева гусенична платформа* та ін. *«Буханкою»* називають старий радянський автомобіль УАЗ, форма якого нагадує буханку хліба. У медіа цю назву часто використовують з іронією, щоб підкреслити технічну відсталість російської армії: *«Після ротації ворог збільшив використання цивільної автотехніки для підвезення сил – йдеться, зокрема, про так звані буханки»*. Термін **«повітряний щит»** позначає комплексну систему протиповітряної оборони. Цей евфемізм створює відчуття захищеності, здатності України давати відсіч ракетним і дронним атакам: *«Маємо допомогти українцям захиститися, збудувавши повітряний щит, який допоможе їм збивати російські ракети і дрони»*. *«Плутанками»* називають малопомітні дротяні перешкоди. Це слово зменшує драматичність події, обігруючи її як щось несерйозне чи комічне: *«Перші два виїзди – інженерна робота, ставили “плутанку”»*. Фразу **«російські крила»** на позначення російських дронів або авіації використовують тоді, коли хочуть показати умовну силу російської авіації, підкреслюючи її недосконалість чи невдачі: *«Одним із перших підрозділів, який почав масово й ефективно збивати російські крила»*. Українські ударні та розвідувальні безпілотики в медіа часто називають **«пташками»**. Цей термін створює позитивний образ української технології. *«Пташки»* уособлюють кмітливість, легкість, швидкість та моральну перевагу: *«Військові від осені розробляли пташки та вже провели фінальні випробування»*. Слово **«бляшанка»** зазвичай вживають на позначення легкої або ненадійної техніки, іноді російських дронів, що знижує психологічний вплив, зображаючи ворожу зброю як щось дешеве й неякісне: *«Мінус ще одна російська бляшанка з самовпевненим екіпажем – ця ворожа бойова машина прикидалася пеньочком»*. **«Кікімора»** – назва маскувального костюма або військових, що працюють приховано. Походження лексеми частково фольклорне,

тому в ЗМІ вона звучить майже казково, підкреслюючи невидимість і хитрість українських захисників: *«Вони вдягають «кікімори», пончо, пробують маскуватися десь, ховатися»*. **«Муха»** – це розмовна назва переносного протитанкового гранатомета РПГ-18. Номінація виникла ще в радянські часи, проте й досі в новинах вживається як коротка та впізнавана назва зброї: *«Застосовується як РПГ-22, РПГ-18 (так звана Муха) в пластиковому тубусі»*.

Шосту тематичну групу становлять найменування зони воєнних дій, які також нерідко заміщуються евфемізмами: **Велика земля, гаряча ділянка, гарячий напрямок, зеленка, кишеня, кілзона, нуль, передова, передній край, сіра зона, точка медичної стабілізації**.

До евфемізмів, що позначають топографічні реалії, належить сполучення **«сіра зона»**. Поняття набуло поширення після підписання угод «Мінськ-2» і позначає нейтральну, ніким не контрольовану територію вздовж лінії розмежування: *«Росіяни на Запоріжжі збільшують свою присутність та розширюють сіру зону»*. У мовленні комбатів на сході України, військових кореспондентів, блогерів і в живому спілкуванні населення прифронтової зони широко використовується слово **нуль** (так називають передові пости) і похідні від нього назви **нульовка, нульова, на нулі**: *«Якщо раніше наші пілоти могли від «нуля» стояти за 1–3 кілометри, то зараз 6–8 кілометрів»*.

Лексема **«зеленка»**, що прийшла зі сленгу учасників бойових дій в Афганістані, означає зарослі, кущі та лісисту місцевість, яку використовують для маскуванню, спостереження й переховування: *«Враховуємо час доби, погодні умови, місцевість. Де-не-де є «зеленка»*. Уживання цієї лексеми створює ефект побутового, майже нейтрального позначення, хоча фактично йдеться про одну з найбільш ризикованих зон. У медійних повідомленнях така лексема дає можливість описувати бойову ситуацію стисло й без надмірної драматизації, що є важливим для психологічної підтримки аудиторії.

У медіа натрапляємо на лексему **«кишеня»**, яка означає оточення (заблокований район) військових формувань, що створює вигідні умови для їх знищення. Метою вживання терміна є зниження емоційної напруги щодо ситуації, коли українські війська опиняються в оточенні й не мають шляхів відступу або поповнення ресурсів: *«Російські сили, ймовірно, також зберігають контроль над вогнем по українських наземних лініях комунікацій у «кишені», що ускладнює українську логістику»*.

Визначальним для медійного мовлення є уживання сполучень на кшталт **«гарячі напрямки», «гарячі ділянки»**. Такі вислови не деталізують інтенсивності боїв, однак дають зрозуміти про посилення активності

противника чи зростання рівня небезпеки: «Наразі на східному фронті України **найгарячішими напрямками** є Новопавлівський, Бахмутський та Авдіївський»; «Покровський напрямок на Донеччині залишається однією з **найбільш гарячих ділянок** фронту».

Ще одним евфемістичним маркером зони бойових дій є терміни *«передова», «передній край»*. На відміну від прямої назви «фронт», ці слова мають відтінок буденності, що знижує рівень стресу й водночас підкреслює стійкість військових на найближчих до ворога позиціях: «Перебуваючи на **передовій**, наші Воїни миттєво відреагували на сигнал про допомогу»; «Все палає: показали **передній край** оборони на сході України».

Окрему групу евфемізмів становлять назви інфраструктурних елементів, розташованих у прифронтовій зоні. Зокрема, поняття *«точка медичної стабілізації»* або скорочене «стабпункт» замінюють традиційні «польовий шпиталь» або «місце евакуації поранених», які можуть викликати тривожні асоціації в цивільної аудиторії: *«Важкопоранені не доходять до точки (медичної) стабілізації»*.

Аналіз зібраного корпусу евфемістичних одиниць, що функціонують у сучасних українських медіатекстах воєнного часу, засвідчує, що їх утворення відбувається за допомогою комплексу фонетичних, словотвірних і семантичних процесів. Провідним способом творення евфемізмів є **лексико-семантичний**, що полягає в переосмисленні значення слова без зміни морфемного складу. Наприклад, лексема **«бандерівці»** походить від прізвища Степана Бандери й позначає учасників українського національно-визвольного руху 1930–1940-х років у Західній Україні. У період російсько-української війни лексема зазнала семантичного розширення й уживається як узагальнена назва всіх українців, які підтримують незалежність України та чинять спротив російській агресії: *«...героїзм бандерівців, як і нинішніх «азовців», є незгасним символом безсмертя українського національного духу, запорука виживання і Перемоги українців над російськими мутантами...»*. Прикладом семантичного переосмислення є лексема **«аватар»**, яка вживається для позначення військового в стані сильного алкогольного сп'яніння. Мотивація пов'язана з ідеєю «іншого втілення» людини: п'яний борець поводить інакше, ніж у тверезому стані, ніби «перевтілюється» в іншу особу: *«...часто аватари своїми бездумними діями прирікають на смерть себе, а то й своїх побратимів»*.

Особливо продуктивним різновидом семантичного творення є **метафоризація**, що реалізується через перенесення значень із різних концептуальних сфер. У воєнному медіатексті активно функціонують просторові (*змістити лінію фронту, закрити небо*), температурні

(*гарячий напрямок, сильний перегрів атмосфери, нуль*), побутові (*кишеня, бляшанка*), кулінарні (*просмажити ворожу групу, доставка піци, піти на дієту*), музичні (*музичний супровід, працював у ритмі джазу*) та міфологічні метафори (*Вальгалла, Мордор, привид Києва*). Метафоричний спосіб творення характерний також для номінацій озброєння й техніки (*пташки, крила, муха, сплячі дрони*) та особливо виразний на позначення смерті (*обірвалося життя, перейти в горизонтальний статус*).

Окрему групу становлять евфемізми, утворені шляхом лексичного запозичення, що виконують функцію семантичного «екранування», оскільки іншомовні форми незрозумілі, невмотивовані у свідомості носіїв мови, дуже добре вуалюють дійсність та суть висловлювання. У медійному дискурсі функціонують іншомовні одиниці ескалація, інтервенція, стабілізувати ситуацію, хантинг, блекаут, які приховують реальний масштаб руйнувань і людських втрат: *Ми на війні займалися «хантингом»*. Водночас іншомовні одиниці можуть інтегруватися в українську словотвірну систему, утворюючи нові евфемістичні номінації, як-от *дропопад, кейсерак*, що поєднують запозичену основу з національними словотвірними моделями.

Важливу роль у формуванні евфемізмів відіграє неологізація. У досліджуваному матеріалі зафіксовано інновації, що виникають у межах воєнного жаргону та швидко проникають у медіаову: *дропопад, ладакалінізація, могилізація, мінуснути, зануляти, хантинг*: *Загалом в рамках дропопаду вже збили понад дві тисячі російських безпілотників*.

Зафіксовано також **лексико-синтаксичний** спосіб творення евфемізмів, що реалізується через злиття, зрощення в одному слові двох і більше: *двохсоті, трьохсоті, чотирьохсоті, п'ятисоті, бульбафюрер, затридні, аналоговнет / аналоговнет, іхтамнет*, деякі з них оформлені в російській фонетичній традиції: *«Київ затридні: погляд на Україну в особливий час»*; *«Тепер «іхтамнет» точно: ЗСУ знищили ворожі танки на Сумщині»*; *«Бульбафюрер збожеволів і загрожує ядеркою»*.

Серед **морфологічних способів творення** слів продуктивними є префіксальний і суфіксальний способи, а також різновиди складних утворень – основоскладання та словоскладання. **Префіксальний спосіб творення евфемізмів** полягає у приєднанні префіксів, що змінюють або послаблюють первинну семантику. Наприклад, префікси **ЗА-, ЗНЕ-, ПЕРЕ-, ВІД-, ПРИ-** актуалізують значення результативності чи відстороненості: *зачистити, знешкодити, перегрупуватися, відпрацювати по позиціях, відправити на металобрухт, залишити позицію*. У таких одиницях дія подається як регламентований військовий процес, а не як акт знищення, що сприяє зниженню емоційної напруги повідомлення. **Суфіксальний спосіб**

виявляється у творенні евфемізмів за допомогою суфіксів, які пом'якшують або іронізують значення слова. Особливо активно використовується суфікс **-К-** у номінації військової техніки, зброї (*бляшанка, буханка, пташки*) та суфікс **-УВА-** на позначення воєнних дій, операцій і тактики їх ведення (*ліквідувати, локалізувати, нейтралізувати, стабілізувати, стримувати*).

Основоскладання передбачає поєднання двох або більше основ у межах одного слова з метою створення узагальненої або термінологізованої номінації: *дронопад, ладакалінізація, кілзона, відправити на металообробку*. Подібні композити концентрують складні воєнні процеси в одній лексемі, знижуючи їх емоційну виразність і водночас підвищуючи інформаційну щільність.

Словоскладання реалізується через поєднання кількох повнозначних слів у стійкі словосполучення з евфемістичним значенням: *янгולי-охоронці, пошуково-ударні дії, країна-окупант, держава-агресор: «Країна-окупант позбавляє українських громадян засобів для існування»*.

Окрему групу становлять **складноскорочені слова** (*спецоперація, мобресурс*) та **абрєвіатури** (*КТО, ЛНР, ДНР, БК*), слугуючи засобом маскуваності та знеособлення. Показовим прикладом є абрєвіатура КТО (контртерористична операція), яка характеризує війну як локальну операцію, що зменшує її драматизм і політичну відповідальність: *«У прєсрєлізі йдєтьсє, що рєжим КТО вводиться через спрєбу дєстабілізації обстанєвки в частині російських рєгієнів нїбитє з бєку української армії»*. У військовому спілкуванні поширеними є скорочення БК (боєкомплект), яке пом'якшує сприйняття інформації про озброєння та бойові дії: *«ЗСУ накрили 15 районів із БК і технікою окупантів!»*. **«Динири» (про ДНР)** – це навмисне спотворення абрєвіатури ДНР для позначення псевдодержавного утворення: *«Ранєчку, динири! Прильєти ракет ЗСУ по рашистах, які засїли на шахті Засєдьєка в Дєнєцьку!»*.

Поодинокими є **фонетичні та графічні способи** евфемізації, що реалізуються через навмисне спотворення слова. У медійному дискурсі поширеними є такі фонетично трансформовані евфемізми: *Щє єдин корабель ЧФ вирєшив на дно шєкати рускій мїр*. Написання **«рускій мїр»** з двома «с» означає «російський, московський світ», у якому панує ненависть до інших народів, особливо до українського.

Виділення великої літери Г у середині евфемізму **«аналєГєвнєт»** є свідомим графічним прийомом, що підкрєслєє двоєсновну будєву слова та полєгшє зчитування його негативної семантики: *АналєГєвнєт: Перий рускій тепловїзор?! Сич-З*. Цей приклад демонструє поєднання фонетичної деформації, графічного виділення слова з іронією, сарказмом і знеціненням якості військової техніки.

У медіапросторі періоду російсько-української війни евфемізми виконують низку важливих **функцій**, що забезпечують як інформаційну безпеку, так і психологічну стабільність суспільства. Однією з провідних є **вуалітивна функція** (від англ. *veil* – *вуалювати, приховувати*), яка покликана приховати грубі, жорстокі, небажані або надто відверті формулювання, але водночас не спотворювати реальність. Наприклад, у фрагменті *«Російські загарбники тиснуть по всій лінії фронту, найважча ситуація на Покровському»* використано евфемізми *«тиснуть»*, *«найважча ситуація»* замість деталізованих описів наступу ворога та масштабних руйнувань чи втрат. Вислів *«масові поховання»* в реченні *«Також масові поховання виявили на вулиці Вокзальній, Яблунській та у дитячому таборі “Променистий”»* дозволяють уникнути травматичних деталей про катування цивільного населення в Бучі. Евфемізм *«життя обірвалося»* в реченні *«Життя несподівано обірвалося під час захисту України: на війні загинув військовий із Полтавщини»* пом'якшує біль втрати та замінює прямий, жорсткий вислів *«військового вбили»*.

Евфемізми можуть виконувати **маніпулятивну функцію**, тобто впливати на емоційне сприйняття подій, частково змінюючи фокус уваги аудиторії, що в умовах війни часто пов'язано з потребою зберегти суспільну стійкість, уникнути панічних настроїв або підтримати бойовий дух. Проте факт маніпулятивності полягає в тому, що евфемізм не просто пом'якшує інформацію, а цілеспрямовано формує її іншу інтерпретацію. Одним із поширених прикладів є вислів *«ситуація під контролем»* (*«Ситуація у місті Куп'янську та його околицях під контролем Сил оборони України»*), яке українські медіа застосовують у повідомленнях про ракетні атаки, обстріли або загрозу повторних ударів.

Аналогічну функцію в досліджуваних медіатекстах виконує конструкція *«тимчасові труднощі з електропостачанням»*, коли йдеться про масштабні енергетичні атаки: *«Попри тимчасові труднощі з електропостачанням, що виникли через ворожі атаки, працівники підприємства виконують планові роботи»*. Таке формулювання відповідає стратегії психологічної безпеки, воно зменшує у свідомості аудиторії ступінь критичності ситуації. Замість прямого *«значні руйнування енергетичної інфраструктури»* медіа пропонують більш оптимістичну версію, яка створює враження швидкого відновлення, навіть тоді, коли ремонтні роботи потребують тижнів.

Маніпулятивним може бути й використання евфемізму *«зміна лінії фронту»*, який українські інформаційні ресурси застосовують, щоб пом'якшити повідомлення про тактичні відступи або втрату позицій українськими військовими: *«Окупанти змінили лінію фронту»*.

в Донецькій та Сумській областях». Хоча така практика часто зумовлена необхідністю військової та інформаційної безпеки, вона водночас впливає на інтерпретацію події: відступ подається як стратегічно вмотивований процес, а не як вимушений крок унаслідок інтенсивного тиску ворога.

В інформаційних зведеннях також можна простежити евфемізм **«бойові втрати»** замість прямої вказівки на кількість загиблих чи поранених: *Багато аналітиків скептично ставляться до інформації про бойові втрати*, які озвучує політичне чи військове керівництво сторін. Така стратегія, хоч і зрозуміла в умовах війни, виконує маніпулятивну функцію: вона акцентує на загальній динаміці бойових дій, а не на масштабі трагедії.

Евфемізм **«локалізувати»** (у значенні обмежити поширення вогню) використовується в повідомленнях про наслідки обстрілів або диверсій: *«Рятувальники локалізували пожежу на новому безпечному конфайнменті (НБК) на Чорнобильській АЕС»*. Така заміна створює відчуття швидкого реагування й абсолютного контролю над ситуацією, хоча події, що передували цьому «локалізуванню», могли бути вкрай небезпечними.

Особливо вагомою в умовах війни є **конспіративна функція** евфемізмів, яка забезпечує нерозголошення інформації, зокрема деталей військових операцій, реальної кількості втрат чи масштабу події, способів ведення бою; даних, які можуть бути використані ворогом. Її призначення полягає у свідомому частковому приховуванні інформації, що має стратегічний або безпековий характер. Типовим прикладом такої евфемізації є повідомлення Генерального штабу або провідних українських медіа типу *«ЗСУ завдали точкового удару по військових об'єктах на території рф»*. У висловлюванні не уточнено, якими засобами здійснювалися удари, у якому обсязі було завдано втрат, а також не окреслено точного місця події. Така інформаційна невизначеність не випадкова, оскільки деталі можуть бути використані ворогом для аналізу українських дій та корекції власної тактики.

Схожий ефект має вислів *«Авіація й артилерія ЗСУ потужно відпрацювали по позиціях окупантів»*, який позначає факт вогневого ураження, але не розкриває характер задіяних систем, інтенсивності обстрілу чи наслідків операції. Евфемізм мінімізує розголошення інформації, критичної у військових умовах.

Особливо чітко конспіративна функція простежується у вислові *«Противник зазнав суттєвих втрат...»*, де ключовим є слово «суттєвих», яке позбавляє висловлення визначеності, роблячи інформацію неповною, але формально коректною. Таке узагальнення забезпечує баланс між потребою інформувати суспільство та необхідністю приховувати точні цифри, які можуть бути використані для військово-аналітичних висновків.

Конспіративну функцію має і широко вживана конструкція *«Головнокомандувач ЗСУ Олександр Сирський повідомив, що Сили оборони стабілізували ситуацію на Покровському напрямку»*. Попри зовнішню нейтральність, це висловлювання може приховувати складну оперативну ситуацію: від тактичного відходу до інтенсивних боїв із ризиком прориву. Евфемізм не створює панічних настроїв серед населення та не розкриває реального стану ситуації.

У реченні *«Ворог перегрупується на східних напрямках»* евфемізм не дає можливості зрозуміти, чи подія є ознакою слабкості російських військ, чи навпаки – підготовкою до наступальних дій. Отже, сутність конспіративної функції евфемізмів дає змогу медіа інформувати суспільство, не порушуючи вимог військової таємниці та не сприяючи ворогові у зборі розвідувальних даних. Саме тому в умовах війни конспіративна евфемізація є не лише стилістичним, а й стратегічним елементом масової комунікації.

У воєнному медіадискурсі простежується також **функція ідеологічного маркування**, яка виявляється у використанні словосполучень, що маскують складні політичні процеси або визначають позицію медіа щодо сторін конфлікту. Наприклад, позначення російської федерації як *«держава-агресор»*, а її військових дій – як *«повномасштабне вторгнення»* уникають деталізації, але чітко формують межі сприйняття в українському медіапросторі. Наприклад: *«Держава-агресор посилює антиукраїнську пропаганду»*; *«Російське повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року розпочалося на ґрунті багаторічної ненависті й імперських амбіцій»*.

У воєнний час важливе значення має **етична функція евфемізмів**, що відповідає нормам комунікативної етики: дає можливість медіа інформувати про смерть, руйнування, поранення й інші трагічні наслідки війни так, щоб зберегти повагу до людей і не завдати надмірного емоційного удару аудиторії.

Одним із найхарактерніших проявів етичної евфемізації є використання виразу *«загинув»* замість прямого *«був убитий»*. Замість конструкцій на кшталт *«вбили»*, *«влучили снарядом»*, які звучать жорстко, травматично та підсилюють відчуття болю й незахищеності, уживають формулювання, які не зменшують трагедії, але роблять її етично прийнятною. Наприклад: *«обірвалося життя воїна з Тернопільщини»*; *«відійшов у вічність військовослужбовець»*; *«перестало битися серце захисника»*; *«відійшли у засвіти троє Захисників із Волині»*. Такі вирази психологічно пом'якшують повідомлення й водночас акцентують на героїчному, жертвовному вимірі смерті, що важливо в умовах війни, коли суспільство функціонує в умовах колективної травми.

Етична функція евфемізмів виявляється також у повідомленнях про цивільні жертви, особливо дітей. Замість вислову *«загинули люди внаслідок удару»* вжито *«ракетний удар по Тернополю забрав життя 31 особи, серед них шестеро дітей...»*; замість *«дитину вбило ракетою»* медіа використовують пом'якшену конструкцію *«Внаслідок ракетної атаки росіян у п'ятницю, 11 серпня, на Івано-Франківщині загинула дитина»*. Такий відбір мовних одиниць зумовлений потребою захистити соціально вразливих громадян від надмірного психологічного навантаження. Тож етична функція евфемізмів під час війни дає змогу говорити про найстрашніші наслідки бойових дій із повагою до загиблих, постраждалих та їхніх родин.

Отже, поширеними функціями евфемізмів під час російсько-української війни є вуалітивна, маніпулятивна, конспіративна, ідеологічна й етична. Основними мотивами створення та вживання евфемізмів, пов'язаних із темою воєнних дій, найчастіше є прагнення завуалювати ситуацію, приховати справжню суть поняття, аморальні дії, тим самим уникаючи негативної та гострої реакції в адресата.

ВИСНОВКИ

Аналіз евфемізмів, уживаних у медіатекстах періоду російсько-української війни, дає змогу стверджувати, що ця лексика стала одним із ключових мовних інструментів сучасного воєнного дискурсу. Евфемістичні найменування, які використовують журналісти, офіційні речники та комунікатори, спрямовані на пом'якшення інформації про надзвичайно травматичні події, водночас забезпечуючи дотримання етичних норм і баланс між правдивістю повідомлення та психологічним комфортом аудиторії. Евфемізми воєнного періоду демонструють низку характерних ознак, серед яких – семантична непрозорість, зумовленість контекстом, прагматична спрямованість на зменшення страху й напруги, а також високий ступінь взаємозалежності з інформаційною політикою держави. Евфемізми, активно використані в українських медіа часів війни, становлять складну систему мовних засобів, що поєднують прагматичні, етичні, стратегічні та інформаційні завдання. Їхнє застосування свідчить про трансформацію сучасного медіадискурсу, у якому воєнна реальність вимагає нових способів номінації, здатних одночасно передавати фактичність подій і підтримувати психологічну стійкість суспільства.

У сучасному інформаційному просторі медіатекст посідає центральне місце як основна форма комунікації між медіа й аудиторією. Медіатекст є цілісною комунікативною структурою, у якій поєднуються мовні,

візуальні й аудіальні елементи, а також прагматичні інтенції автора. Жанрова система медіатекстів є багатошаровою та динамічною. До найпоширеніших належать такі жанри: нарис, новинне повідомлення, огляд, оголошення, опис, оповідь, інтерв'ю, коментар, редакційна стаття, портретний обрис, проблемно-тематична стаття, репортаж та ін. Особливості медіатексту визначаються його соціальною природою і функціональним призначенням. Насамперед це зв'язність, цілісність, логічність викладу, точність висловів, ясність, зрозумілість і певна доступність, багатовимірність, інтертекстуальність, поліфункційність, емотивність, прагматична спрямованість тощо. Медіатекст завжди соціокультурно маркований, тобто обумовлений реаліями часу, цінностями суспільства, політичною ситуацією та світоглядом автора.

Було сформовано корпус медійних матеріалів за 2022–2025 рр., що налічує понад 200 евфемістичних одиниць, які було згруповано в такі тематичні групи на позначення: воєнних дій, операцій і тактики їх ведення (47,4%); смерті (16,7%); учасників війни (13,9%); державних або умовних територіально-адміністративних утворень (8,7%); різних видів озброєння, військової техніки (7,5%); зони воєнних дій (5,8%).

З'ясовано, що їх утворення евфемізмів відбувається за допомогою комплексу семантичних, словотвірних, фонетичних, графічних процесів. Найпродуктивнішими є семантичні (метафоризація, уживання запозиченої лексики, неологізмів) та морфологічні способи творення (префіксальний, суфіксальний, осново-, словоскладання, аббревіація). Менш уживаними є фонетичні й графічні трансформації.

Досліджуваний матеріал дає змогу стверджувати, що евфемістичні найменування виконують у медіадискурсі війни низку важливих функцій, зокрема *вуалітивну функцію*, оскільки «завуальовують» грубі, жорстокі, небажані або надто відверті формулювання, не спотворюючи реальності. Важливою стає *конспіративна функція*, завдяки якій приховується інформація, що має стратегічний або безпековий характер. У медійному дискурсі війни чітко проявляється також *маніпулятивна функція* евфемізмів, що впливає на емоційне сприйняття подій, частково змінюючи фокус уваги аудиторії. Простежується також *функція ідеологічного маркування*, що допомагає приховувати складні політичні процеси або визначати позицію медіа щодо сторін конфлікту. Крім того, вони виконують *етичну функцію*, адже пом'якшують сприйняття інформації про бойові дії, загибель, поранення, руйнування.

Отримані результати підтверджують, що евфемізації належить важлива роль у сучасному українському медіапросторі. Евфемізми не лише відображають соціально-політичні реалії війни, а й формують мовну

модель їх осмислення, впливаючи на спосіб подання інформації та її інтерпретацію аудиторією.

Проведене дослідження може слугувати основою для подальших робіт, пов'язаних із вивченням лексичних новотворів в умовах воєнного часу. Доцільним є поглиблений аналіз прагматичного потенціалу евфемізмів – їхнього впливу на емоційний стан аудиторії, формування громадської думки та механізмів маніпулятивної дії. Це особливо важливо в контексті розвитку медіаграмотності населення.

АНОТАЦІЯ

У науковій роботі досліджено евфемізми в медіатексті періоду російсько-української війни. Було з'ясовано, що евфемізми – це слова або вислови, тропи, що вживаються для прихованого, пом'якшеного, ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій, заміни прямої їх назви. Вони є інструментом етичного мовлення, способом регуляції суспільних емоцій і засобом формування картини світу в умовах війни. Використання пом'якшених номінацій щодо людських втрат, дій ворога, бойових операцій чи гуманітарних криз допомагає вибудовувати особливий тип медійної комунікації, спрямований на підтримку моральної стійкості населення.

Аналіз сучасного медійного тексту засвідчив, що евфемізми періоду російсько-української війни репрезентовано такими тематичними групами: воєнні дії, операції і тактики їх ведення; смерть; учасники війни; державні або умовні територіально-адміністративні утворення; різні види озброєння, військової техніки; зона воєнних дій.

Установлено, що евфемізми в медіатекстах про російсько-українську війну виконують вуалітивну, маніпулятивну, конспіративну, ідеологічну й етичну функції. Основними мотивами створення та вживання евфемізмів, пов'язаних із воєнною тематикою, найчастіше є прагнення завуалювати ситуацію, приховати справжню суть поняття, уникаючи негативної та гострої реакції у масового адресата.

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Бондаренко Н. Медіатекст як ресурс осучаснення й збагачення змісту підручника української мови. *Проблеми сучасного підручника*. 2021. Вип. 27. С. 15–26.
3. Булах М. Евфемізми в медіатексті: функціональний аспект. *Актуальні проблеми української лінгвістики*, 2017. № 33. С. 97–110.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
5. Великорода В. Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук ; 10.02.04 – германські мови. Львів, 2008. 18 с.
6. Галайчук А. Ю. Соціальні та побутові евфемізми в оригіналі та у перекладі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2012. Вип. 25. С. 22–24.
7. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
8. Дубинець З. В. Евфемізми в українській мові (на матеріалі преси) : дис.... канд. філол. наук ; 10.02.01 – українська мова. Ялта, 2011. 204 с.
9. Енциклопедія сучасної України / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL:<https://esu.com.ua/article-18587> (дата звернення: 18.04.2026).
10. Методика проведення лінгвістичного аналізу тексту / І. І. Ковалик, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ. Київ, 1984. 120 с.
11. Полтавець Ю. Основні підходи до вивчення евфемізмів і дисфемізмів. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2012. Вип. 24. С. 225–236.
12. Саприкіна О. Роль та місце евфемізмів у системі номінативних засобів англійської мови. *Нова педагогічна думка*. 2017. № 2. С. 49–51.
13. Українська мова : енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
14. Черемхівка Г. Є. Тропи і фігури у медіатекстах початку ХХІ ст. : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Кривий Ріг, 2015. 213 с.
15. Шебештян Я., Шаповалова Г. Медіатекст: природа, компоненти, стилістика : навчально-методичний посібник. Ужгород, 2024. 127 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/86915> (дата звернення: 15.04.2026).

16. Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика: словник термінів і понять. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. 380 с.

Information about the authors:

Kukharchuk Iryna Oleksiyivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associated Professor at the Department of Theory
and Methods of Primary Education,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University
24 Kyivska Street, Hlukhiv, Ukraine

Semekha Mariia Viacheslavivna,

10th form Student
Hlukhiv Secondary School №. 2
of the Hlukhiv City Council, Sumy region;
the member of the group “Fundamentals of Speech Culture”,
research and experimental department
Hlukhiv City Centre of Extracurricular Education
13 Voznesenska Street, Hlukhiv, Ukraine